

این فایل PDF شامل هر دو جلد کتاب بوده و تمامی فصل‌ها، بخش‌ها و پیوست‌ها را به صورت یک جا در قالب یک نسخه‌ی یکپارچه ارائه می‌دهد. هدف از تهیه‌ی این نسخه، دسترسی آسان‌تر خوانندگان به مجموعه‌ی صفحات آغازین کتاب و امکان مطالعه‌ی آن است. ساختار کتاب دقیقاً مطابق با نسخه‌ی اصلی هر دو جلد بوده و هیچ تغییری در محتوای آن ایجاد نشده است.

سخن ناشر

با وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی، فضای نوینی در عرصه دانش‌های مختلف حوزوی و دانشگاهی گشوده شد. نگاه جدید فراهم آمده از بستر انقلاب از یک سو و تهاجم تمدنی غرب به ارکان فرهنگ اسلامی و به چالش کشیدن آن‌ها از سوی دیگر در این امر سهم بسزایی داشتند. در چنین فضایی نیاز به دانش به عنوان موتور پیش‌ران تمدن و فرهنگ به صورت جدی احساس می‌شد. این امر باعث شد پرداخت به دانش، گسترش کمی و کیفی پیدا کند؛ گسترشی که با فضای قبل از انقلاب به هیچ‌روی قابل مقایسه نبود. در زمانه کنونی نیز هر چند این گسترش ادامه دارد اما هنوز فاصله جدی میان نیازها و عرصه دانش پاسخگو وجود دارد. بدین سبب روی آوردن به دانش‌ها و تلاش برای بسط و امتداد آن‌ها به شیوه‌های متعدد از جمله ضرورت‌های عصر کنونی در محیط دانش است. روشن است این ضرورت درباره دانش‌های بنیادین و مادر، دوچندان است و همت و عزم مضاعفی را در میان عالمان آن‌ها می‌طلبد.

دانش فلسفه که از دانش‌های بنیادین و بلکه بنیادین‌ترین آن‌هاست، از امور پیش‌گفته مستثنا نیست و باید برای شیوه‌های مختلف گسترش این دانش در لایه‌های متعدد آن، اقدامات درخور صورت گیرد. از جمله این اقدامات، تلاش برای نشر این دانش و دانش‌های همسو و مرتبط با آن در لایه‌های مختلف آن است.

از این‌رو انتشارات آل‌احمد ع بر خود لازم می‌داند که در حد امکان و قدر

وسع، زمینه نشر و گستراندن دانش فلسفه و دانش‌های مرتبط با آن را در دستور کار خویش قرار دهد. به توفیق الهی این کار چند سالی است که از طریق ارتباط با مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات فراهم آمده و کتاب پیش‌رو گامی مبارک در پیشبرد این هدف است. امید است این روند رو به رشد و فزونی باشد و بتواند خدمت کوچکی در راستای تحقق اهداف و آرمان‌های بلند انقلاب اسلامی باشد.

انتشارات آل‌احمد عالمگیری بر خود لازم می‌داند از استاد گرانقدر، حجت‌الاسلام والمسلمین علی امینی نژاد زیند که با تعلیقه بر کتاب شریف *نهاية الحکمه* اثر علامه طباطبایی رحمته الله تعالی زمینه استفاده و بهره‌مندی هرچه بیشتر دانش‌پژوهان حکمت از این کتاب را فراهم نموده‌اند، تشکر و قدردانی نماید. همچنین لازم می‌داند از مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات که در آماده‌سازی اثر برای نشر زحمات فراوانی را متحمل شدند، کمال تشکر را به عمل آورد.

علی رستمی

مدیر انتشارات آل‌احمد عالمگیری

سخن مؤسسه

آموزش دانش فلسفه همچون دیگر دانش‌ها در حوزه‌های علمیه، مبتنی بر متون فاخر و موجز است. این متون معمولاً در سطوح متعدد و در طی چندین حلقه قرار داده می‌شوند. بدین‌سان دانش‌پژوه از آشنایی اولیه با دانش آغاز می‌کند و در طی چندین گام تحصیلی به ساحت اجتهادی آن دانش و تراش فنی آن مرتبط می‌شود.

در دانش فلسفه بعد از کتاب *بداية الحکمه* که در طی چندین دهه اخیر، متن اولیه بوده، کتاب *نهایة الحکمه* محور تحصیل و تحقیق بوده است. این کتاب که از آثار مرحوم علامه طباطبایی رحمته الله تعالی بزرگ عارف، فیلسوف و اسلام‌شناس دوران معاصر است، با نظارت به تراش فلسفی حکمت متعالیه و با اشارات دیدگاه‌های نهایی فلسفی ایشان، متنی قویم، پرمایه و فاخر به‌شمار می‌آید. این اثر به عنوان حلقه وصل میان سطح اولیه و سطح اجتهادی فلسفه‌آموزی یعنی کتاب اسفار و یا دیگر آثار مشابه صدرالمتألهین محسوب می‌شود. کتاب *نهایه* به دلیل سطح ویژه و نیز نظارت به آرای اختصاصی علامه، از متون دشوار و عمیق فلسفی به‌شمار می‌رود. از این‌رو فهم درست، شفاف و منسجم این کتاب و نیز گشودن گره‌های متنی و محتوایی‌اش نیاز به تأملات موشکافانه، تتبعات گسترده و حوصله فراوان علمی دارد.

بعد از نگارش کتاب، این اثر در زمان حیات مرحوم علامه رحمته الله تعالی محور تدریس قرار گرفت و در ادامه مذاقه‌های علمی توسط شاگردان خود علامه همچون آیت‌الله

جوادی آملی حَفِظَهُ اللهُ و نیز آیت‌الله مصباح یزدی رَحِمَهُ اللهُ پیرامون این کتاب صورت گرفت و آثاری در این زمینه نگاشته شد. این روند در نسل بعدی شاگردان ایشان نیز تا زمان کنونی ادامه یافته است.

اثر حاضر یکی از این تلاش‌هاست که به قلم استاد فرزانه، حجت‌الاسلام والمسلمین علی امینی نژاد رَبَّنَا در قالب پانوشته‌های فارسی بر کتاب نهایی نگاشته شده است. سابقه نگارش این پانوشته‌ها به حدود یک دهه قبل برمی‌گردد. در ادامه استاد محترم در تدریس‌های بعدی این کتاب برای حوزویان، چندین مرتبه این پانوشته‌ها را بازبینی و تکمیل کردند و در نهایت اثر پیش رو که حاصل سالیان متمادی تدریس و تحقیق در فلسفه اسلامی است، آماده انتشار گشت.

معاونت پژوهش مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات از زحمات استاد و نیز همکاری و همدلی متواضعانه ایشان در طی فرایند نشر کتاب کمال تشکر را دارد و امیدوار است به توفیق الهی انتشار این اثر در رونق جریان حکمت اسلامی موثر افتد.

مهدی صداقت

معاون پژوهش مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات

پیشگفتار

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ.

الحمد لله رب العالمین و صلّی الله علی محمد و آله الطاهرین.

انسان موجودی عقلانی است. همه درک‌های او حتی درک‌های حسی بر بستر فهم‌های پایه و عام (درک وجود و عدم، درک ضرورت و امکان، درک قوانین علیت، درک شبکه‌ای از پیوستارها در کلان‌نظام هستی) صورت می‌گیرد. این واقعیت نشان می‌دهد زندگی آدمیان تا چه اندازه از ادراکات حسی و محدود حیوانات بالاتر است. انسان و همه شئون حیات او بر بستری از ادراکات فطری فلسفی استوار است؛ یعنی انسان بالفطره فیلسوف است! چنان‌که بالفطره منطقی و بالفطره اخلاقی است. دانش فلسفه همانند دانش منطق و دانش اخلاق، جست‌وجوی التفاتی و تفصیلی درباره شبکه درک فلسفی انسان است.

ارتقای فهم آدمی در شبکه زیرساختی درک فلسفی، کل حیات انسان را دگرگون می‌کند. زندگی بر بستر ابهام‌های عقلی و تردیدها و شبهات فکری، یا زندگی در درک تفصیلی عقل کلامی، یا زندگی در درک تفصیلی فلسفه‌های متعارف، یا

نفس کشیدن در فضای حکمت نوری اشراقی یا حکمت متعالی و عرفانی، به طور آشکار متفاوت اند. شناخت موقعیت جغرافیایی خویش در کلان نظام هستی بر پایه حکمت متعالیه عرفانی، زندگی ای سرشار از معانی متعالی را ارزانی انسان می کند؛ زندگی در جهانی کاملاً متفاوت با جهان های تنگ و تاریک اندیشه های دیگر. به همان اندازه که زندگی در جهان برساخته فلسفه غرب، سرد و بی روح و تنگ و تاریک (بدون حضور عنصر محبت و عشق) است؛ زندگی در ساحت معرفت توحیدی و سلوک ولایی با زیرساخت مستحکم حکمت متعالی، پر نشاط، گرم، روشن و پر از آرامش و سکینه و طمأنینه است.

باری گریزی از فلسفیدن نیست لکن ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكَرَ وَإِنَّمَا كَفُرَ﴾؛ فلسفیدن در دامنه های هولناک سفسطه یا کوره راه های فلسفه ماتریالیستی یا دنیای بدون آرام و قرار و سست فلسفه های نسبیته پایه، متفاوت است با فلسفیدن در مسیرهای فطرتمند پخته و استوار فلسفه های الهی.

اندیشه فیلسوفان در یک جامعه، بنیادین ترین و البته پنهان ترین زیرساخت همه شئون جامعه است. همه اندیشه ها حتی همه فعالیت های دیگر، چه مردمان ملتفت باشند یا ملتفت نباشند، بر بستر فعالیت های اندیشگانی فیلسوفان شکل می گیرند و می بالند. جامعه آشفته یا جامعه سرد و فسرده یا جامعه سخت و خشن با قانون هایی که همه افراد جامعه را به مانند اجزای مکانیکی یک ماشین بزرگ قرار می دهد و یا جامعه برده داری مدرن که فرادست و فرودست، همه برده یکدیگرند و جایی برای محبت و اخلاق وجود ندارد، همگی نتایج دور یا نزدیک تفکرات فلسفی استوار بر آن جامعه هاست.

در جامعه ما آشفتگی ها و چندپارگی های موجود، نتیجه روشن چندپارگی زیرساخت جامعه در ساحت اندیشه و تفکر بنیادین فلسفی است. از یک سو فلسفه سرد، بی روح، خشن و مهاجم غربی سایه خویش را بر طیف وسیعی از کنشگران

• پیشگفتار •

اجتماعی جامعه ما گسترانده است و از سوی دیگر، فلسفه‌های اسلامی عرفانی و بومی می‌کوشند معانی ارزشمند و متعالی و سعادت‌زا را بگسترند. جدال دو فلسفه در زیرساخت -به‌مانند جدال دو اندیشه متخاصم در یک فرد- چندپارگی و نزاع و کشمکش در سطوح رویین‌تر جامعه را فراهم آورده است.

زندگی یک فرد در یک جامعه بزرگ، از درونی‌ترین ساحت تا روابط اجتماعی، همه و همه به اندیشه‌های فلسفی و جهان‌بینی حاکم بر آن جامعه وابسته است. بنابراین سعادت یا شقاوت فرد و جامعه در دنیا و آخرت و امدار نوع اندیشه‌های بنیادین آن فرد و جامعه است.

فلسفه اسلامی از یک سو به حقیقت، فلسفه است و ساحت‌های بنیادین تفکر را درمی‌نوردد و از سوی دیگر در دامن هدایت‌های آخرین و برترین دین الهی، دفینه‌های عقلی را آشکار ساخته است و البته همچنان راه درازی در پیش دارد. فلسفه اسلامی به تعبیر بلند علامه طباطبائی رحمته‌الله علیه ذاتاً پروای خدا را ترویج می‌کند. این فلسفه به‌ویژه در مرحله متعالی‌اش اگر در یک فرد نهادینه شود یا با کنارزدن رقبای غربی‌اش زیرساخت همه فعالیت‌های اندیشگانی و غیراندیشگانی یک جامعه را بسازد و تبدیل به فرهنگ جامعه شود، جامعه‌ای در تراز امام‌ها و علامه‌ها پدید می‌آورد. محور همه شئون ریز و درشت چنین جامعه‌ای «کرامت انسان» در سایه بندگی خدا و آزادگی از غیر خداست. آری اخلاق و ملکات کریمانه، خانواده کرامت‌محور، شغل و کسب و کار کریمانه، روابط اجتماعی کریمانه، مدرسه و دانشگاه و درمان و بهداشت کریمانه، قانون و اجرای کریمانه، حکومت کریمانه، قضاوت کریمانه، حتی امر به معروف و نهی از منکر کریمانه، زندان کریمانه، مجازات کریمانه و صلح یا جنگ کریمانه و روابط بین‌الملل کریمانه همگی به اندیشه عقلانی کریمانه وابسته است. بنابراین فلسفیدن در فلسفه اسلامی، تحقیق، بسط و ترویج فلسفه کریمانه اسلامی و الهی است و به رشد کرامت در فرد و جامعه منتهی می‌شود.

• نهایة الحکمه - جلد ۱ •

در عصر ما تلاش‌های علامه طباطبایی در بسط تفکر فلسفی الهی، جایگاهی بلند دارد. تفکر فلسفی الهی بر همه آثار این بزرگ‌مرد سایه افکنده است؛ اما اندیشه‌های فلسفی وی به صورت کلاسیک در دو اثر گران‌قدر *بداية الحکمه* و *نهایة الحکمه* نشر یافته است. نگارنده به قدر وسع خویش، در تحقیق، بسط و ترویج آثار فلسفی علامه کوشیده است و تاکنون دو اثر در این راستا به جامعه فلسفی عرضه کرده است: «تکملة نهایة الحکمة» و «مقدمة مفصل و پانوشته‌های *بداية الحکمة*». اینک زمان عرضه سومین تلاش در این راستا فرا رسیده است. نگارنده سال‌ها در عبارت‌های *نهایة الحکمه* به قدر توان غور کرده است. هم از اندیشه شارحان کلمات علامه بهره برده است و هم در مسیر تدریس‌های مکرر *بداية*، *نهایة* و *اسفار* - چنان‌که خود، همیشه طلاب و دانش‌پژوهان را سفارش کرده است - دست به تفکر و تأمل‌های پردامنه زده است. دست‌نگاشت نخست از پانوشته‌های *نهایة الحکمه* به سال‌ها پیش برمی‌گردد، لکن در دوره اخیر تدریس *نهایة الحکمه* که قریب به چهار سال طول کشید، توفیق تکمیل آن دست‌نگاشته‌ها فراهم آمد و محصول پیش روی را رقم زد. نگارنده کوشیده است مباحث ارائه‌شده در پانوشته‌های *بداية* تا حد ممکن در پانوشته‌های *نهایة* تکرار نشوند؛ از همین رو نسبت میان تعلیقات *بداية* با تعلیقات *نهایة* نسبت تکمیلی از هر دو طرف است. بنابراین مطالعه هر دو پانوشته، اهداف نگارنده را در هر بحث آشکار می‌سازد. البته طبیعی است پانوشته‌های *نهایة* به مانند خود *نهایة* عرضه‌های مفصل‌تر و نهایی‌تر باشند.

در پایان لازم می‌بینم یاد همه کوشندگان راه حقیقت و فضیلت، به‌ویژه پاسبانان حریم عقلانیت الهی در همه اعصار و به‌طور خاص در عصر اخیر مانند امام خمینی، علامه طباطبایی، شهید مطهری، علامه حسن‌زاده آملی رحمته‌الله علیه، آیت‌الله جوادی آملی حفظه الله و آیت‌الله مصباح یزدی رحمته‌الله علیه را گرامی بدارم و عمر دراز و توفیقات روزافزون برای همه استادان حکمت روزگار خود، به‌ویژه برای استاد گران‌قدر و فرزانه خویش، حکیم الهی

• پیشگفتار •

و فقیه متخلّق و وارسته، حضرت مستطاب آیت الله سیدیدالله یزدان پناه حفظه الله آرزو کنم و از همه گرامی طالبانی که با حضور گرم خود در درس‌ها و بحث‌های این بنده، و طرح گفت‌وگوها و پرسش‌ها بر غنای ارائه‌ها افزودند، تشکر کنم. همچنین از همه بزرگوارانی که در ارائه این اثر کوششی به خرج دادند و به‌طور ویژه از معاونت پژوهش مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات و به‌طور خاص از فاضل ارجمند، حجت الاسلام آقا مهدی صداقت زیند عتو و گرامیان انتشارات آل احمد علیهم السلام، به‌ویژه از برادر گرامی حجت الاسلام آقا محمدجواد رستمی زیند عتو تقدیر و تشکر کنم.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.

علی امینی نژاد - قم

۳۰ ذی‌القعدة ۱۴۴۳ برابر با ۹ تیر ۱۴۰۱

١١٣	الفصل الأول: [في انقسام الوجود إلى المستقلّ والرابط]
١٢٣	الفصل الثاني: [في كيفية اختلاف الوجود الرابط والمستقلّ]
١٢٧	الفصل الثالث: [في انقسام الوجود في نفسه إلى ما لنفسه وما لغيره]
١٣٣	المرحلة الثالثة: في انقسام الوجود إلى ذهني وخارجي وفيها فصل واحد
١٣٧	فصل: [في انقسام الوجود إلى ذهني وخارجي]
١٦٥	المرحلة الرابعة: في موادّ القضايا الجوب والامتناع والإمكان وانحصارها في ثلاث
١٦٩	الفصل الأول: [في أنّ كلّ مفهوم إمّا واجب وإمّا ممكن وإمّا ممتنع]
١٨٧	الفصل الثاني: [في إنقسام كلّ من الموادّ الثلاث...]
١٩٣	الفصل الثالث: [في أنّ واجب الوجود بالذات ماهيته إنّته]
٢٠١	الفصل الرابع: [في أنّ واجب الوجود بالذات واجب الوجود من جميع الجهات]
٢٠٩	الفصل الخامس: الشيء ما لم يجب لم يوجد وفيه بطلان القول بالأولوية
٢١٧	الفصل السادس: في حاجة الممكن إلى العلة و
٢٢٥	الفصل السابع: الممكن محتاج إلى العلة بقاءً كما أنّه محتاج إليها حدوثاً
٢٢٧	الفصل الثامن: في بعض أحكام الممتنع بالذات
٢٤٣	المرحلة الخامسة: في الماهية وأحكامها وفيها سبعة فصول
٢٤٧	الفصل الأول: [في أنّ الماهية في حدّ ذاتها لا موجودة ولا لا موجودة]
٢٥٥	الفصل الثاني: في اعتبارات الماهية
٢٥٩	الفصل الثالث: في الكلّي والجزئي
٢٦٥	الفصل الرابع: في الذاتي والعرضي
٢٦٩	الفصل الخامس: في الجنس والفصل والنوع وبعض ما يلحق بذلك
٢٧٥	الفصل السادس: في بعض ما يرجع إلى الفصل
٢٨٥	الفصل السابع: في بعض أحكام النوع
٢٨٩	فهرس الموضوعات

جلد دوم

سخن ناشر

با وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی، فضای نوینی در عرصه دانش‌های مختلف حوزوی و دانشگاهی گشوده شد. نگاه جدید فراهم آمده از بستر انقلاب از یک سو و تهاجم تمدنی غرب به ارکان فرهنگ اسلامی و به چالش کشیدن آن‌ها از سوی دیگر در این امر سهم بسزایی داشتند. در چنین فضایی نیاز به دانش به عنوان موتور پیش‌ران تمدن و فرهنگ به صورت جدی احساس می‌شد. این امر باعث شد پرداخت به دانش، گسترش کمی و کیفی پیدا کند؛ گسترشی که با فضای قبل از انقلاب به هیچ‌روی قابل مقایسه نبود. در زمانه کنونی نیز هر چند این گسترش ادامه دارد اما هنوز فاصله جدی میان نیازها و عرصه دانش پاسخگو وجود دارد. بدین سبب روی آوردن به دانش‌ها و تلاش برای بسط و امتداد آن‌ها به شیوه‌های متعدد از جمله ضرورت‌های عصر کنونی در محیط دانش است. روشن است این ضرورت درباره دانش‌های بنیادین و مادر، دوچندان است و همت و عزم مضاعفی را در میان عالمان آن‌ها می‌طلبد.

دانش فلسفه که از دانش‌های بنیادین و بلکه بنیادین‌ترین آن‌هاست، از امور پیش‌گفته مستثنا نیست و باید برای شیوه‌های مختلف گسترش این دانش در لایه‌های متعدد آن، اقدامات درخور صورت گیرد. از جمله این اقدامات، تلاش برای نشر این دانش و دانش‌های همسو و مرتبط با آن در لایه‌های مختلف آن است.

از این رو انتشارات آل‌احمد ع بر خود لازم می‌داند که در حد امکان و قدر

وسع، زمینه نشر و گستراندن دانش فلسفه و دانش‌های مرتبط با آن را در دستور کار خویش قرار دهد. به توفیق الهی این کار چند سالی است که از طریق ارتباط با مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات فراهم آمده و کتاب پیش‌رو گامی مبارک در پیشبرد این هدف است. امید است این روند رو به رشد و فزونی باشد و بتواند خدمت کوچکی در راستای تحقق اهداف و آرمان‌های بلند انقلاب اسلامی باشد.

انتشارات آل‌احمد عالمگیری بر خود لازم می‌داند از استاد گرانقدر، حجت‌الاسلام والمسلمین علی امینی نژاد زید که با نگارش تعلیقه بر کتاب شریف نه‌ایة‌الحکمه اثر علامه طباطبایی رحمته‌الله زمینه استفاده و بهره‌مندی هرچه بیشتر دانش‌پژوهان حکمت از این کتاب را فراهم نموده‌اند، تشکر و قدردانی نماید. همچنین لازم می‌داند از مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات که در آماده‌سازی اثر برای نشر زحمات فراوانی را متحمل شدند، کمال تشکر را به عمل آورد.

علی رستمی

مدیر انتشارات آل‌احمد عالمگیری

سخن مؤسسه

آموزش دانش فلسفه همچون دیگر دانش‌ها در حوزه‌های علمیه، مبتنی بر متون فاخر و موجز است. این متون معمولاً در سطوح متعدد و در طی چندین حلقه قرار داده می‌شوند. بدین‌سان دانش‌پژوه از آشنایی اولیه با دانش آغاز می‌کند و در طی چندین گام تحصیلی به ساحت اجتهادی آن دانش و تراش فنی آن مرتبط می‌شود.

در دانش فلسفه بعد از کتاب *بداية الحکمه* که در طی چندین دهه اخیر، متن اولیه بوده، کتاب *نهایة الحکمه* محور تحصیل و تحقیق بوده است. این کتاب که از آثار مرحوم علامه طباطبایی رحمته الله تعالی بزرگ عارف، فیلسوف و اسلام‌شناس دوران معاصر است، با نظارت به تراش فلسفی حکمت متعالیه و با اشارات دیدگاه‌های نهایی فلسفی ایشان، متنی قویم، پرمایه و فاخر به‌شمار می‌آید. این اثر به‌عنوان حلقه وصل میان سطح اولیه و سطح اجتهادی فلسفه‌آموزی یعنی کتاب اسفار و یا دیگر آثار مشابه صدرالمتألهین محسوب می‌شود. کتاب *نهایه* به دلیل سطح ویژه و نیز نظارت به آرای اختصاصی علامه، از متون دشوار و عمیق فلسفی به‌شمار می‌رود. از این‌رو فهم درست، شفاف و منسجم این کتاب و نیز گشودن گره‌های متنی و محتوایی‌اش نیاز به تأملات موشکافانه، تتبعات گسترده و حوصله فراوان علمی دارد.

بعد از نگارش کتاب، این اثر در زمان حیات مرحوم علامه رحمته الله تعالی محور تدریس قرار گرفت و در ادامه مذاقه‌های علمی توسط شاگردان خود علامه همچون آیت‌الله

جوادی آملی حَفِظَهُ اللهُ و نیز آیت‌الله مصباح یزدی رَحِمَهُ اللهُ پیرامون این کتاب صورت گرفت و آثاری در این زمینه نگاشته شد. این روند در نسل بعدی شاگردان ایشان نیز تا زمان کنونی ادامه یافته است.

اثر حاضر یکی از این تلاش‌هاست که به قلم استاد فرزانه، حجت الاسلام والمسلمین علی امینی نژاد رَبِّدُّهُ در قالب پانوشته‌های فارسی بر کتاب نهایی نگاشته شده است. سابقه نگارش این پانوشته‌ها به حدود یک دهه قبل برمی‌گردد. در ادامه استاد محترم در تدریس‌های بعدی این کتاب برای حوزویان، چندین مرتبه این پانوشته‌ها را بازبینی و تکمیل کردند و در نهایت اثر پیش رو که حاصل سالیان متمادی تدریس و تحقیق در فلسفه اسلامی است، آماده انتشار گشت.

معاونت پژوهش مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات از زحمات استاد و نیز همکاری و همدلی متواضعانه ایشان در طی فرایند نشر کتاب کمال تشکر را دارد و امیدوار است به توفیق الهی انتشار این اثر در رونق جریان حکمت اسلامی موثر افتد.

مهدی صداقت

معاون پژوهش مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات

فهرس الموضوعات

٥	سخرن ناشر
٧	سخرن مؤسس
٩	المرحلة السادسة: في المقولات العشر
١٣	الفصل الأول: في المقولات وعددها
٢١	الفصل الثاني: في تعريف الجوهر وأنه جنس لما تحته من الماهيات
٢٧	الفصل الثالث: في أقسام الجوهر الأولية
٣١	الفصل الرابع: في ماهية الجسم
٤٥	الفصل الخامس: في ماهية المادة وإثبات وجودها
٥٥	الفصل السادس: في أن المادة لا تفارق الجسمية و...
٧١	الفصل السابع: في إثبات الصور النوعية وهي الصور الجوهرية ...
٧٧	الفصل الثامن: في الكم وهو من المقولات العرّضية
٧٩	الفصل التاسع: في انقسامات الكم

٨٣	الفصل العاشر: في أحكام مختلفة للكمّ
٨٩	الفصل الحادي عشر: في الكيف وانقسامه الأولي
٩١	الفصل الثاني عشر: في الكيفيات المحسوسة
٩٥	الفصل الثالث عشر: في الكيفيات المختصّة بالكمّيّات
١٠١	الفصل الرابع عشر: في الكيفيّات الاستعدادية وتُسمّى أيضاً القوّة واللاقوّة
١٠٥	الفصل الخامس عشر: في الكيفيات النفسانية
١١٩	الفصل السادس عشر: في الإضافة وفيه أبحاث
١٢٩	الفصل السابع عشر: في الأين وفيه أبحاث
١٣٥	الفصل الثامن عشر: في المتى
١٣٩	الفصل التاسع عشر: في الوضع
١٤١	الفصل العشرون: في الجِدّة
١٤٣	الفصل الحادي والعشرون: في مقولتي أن يفعل وأن يفعل
١٤٧	المرحلة السابعة: في الواحد والكثير
١٥١	الفصل الأوّل: [في أنّ مفهوم الوحدة والكثرة بديهيّ غنيّ عن التعريف] ...
١٥٧	الفصل الثاني: في أقسام الواحد
١٥٩	الفصل الثالث: في أنّ من لوازم الوحدة الههوويّة ومن لوازم الكثرة الغيريّة
١٦٥	الفصل الرابع: [في أقسام الحمل]
١٦٩	الفصل الخامس: في الغيريّة وأقسامها
١٧٣	الفصل السادس: في تقابل التناقض
١٧٩	الفصل السابع: في تقابل العدم والملكمة
١٨١	الفصل الثامن: في تقابل التصايف
١٨٥	الفصل التاسع: في تقابل التضادّ
١٩٣	المرحلة الثامنة: في العلة والمعلول

• فهرس الموضوعات •

- الفصل الأول: في إثبات العلية والمعلولية، وأنها في الوجود ١٩٥
- الفصل الثاني: في انقسامات العلة..... ٢٠٣
- الفصل الثاني: في انقسامات العلة..... ٢٠٣
- الفصل الثالث: في وجوب وجود المعلول عند وجود علته التامة، و... ٢٠٧
- الفصل الرابع: في أن الواحد لا يصدر عنه إلا الواحد ٢١٩
- الفصل الخامس: في استحالة الدور والتسلسل في العلل..... ٢٢٥
- الفصل السادس: في العلة الفاعلية..... ٢٣٥
- الفصل السابع: في أقسام العلة الفاعلية..... ٢٣٩
- الفصل الثامن: في أنه لا مؤثر في الوجود بحقيقة معنى الكلمة إلا الله سبحانه ٢٤٩
- الفصل التاسع: في أن الفاعل التام الفاعلية أقوى من فعله وأقدم..... ٢٥٣
- الفصل العاشر: في أن البسيط يمتنع أن يكون فاعلاً وقابلاً..... ٢٥٥
- الفصل الحادي عشر: في العلة الغائية وإثباتها..... ٢٥٩
- الفصل الثاني عشر: في أن الجراف والقصد الضروري والعادة و..... ٢٧٥
- الفصل الثالث عشر: في نفي الاتفاق وهو انتفاء الرابطة بين الفاعل والغاية ٢٨١
- الفصل الرابع عشر: في العلة المادية والصورية..... ٢٨٥
- الفصل الخامس عشر: في العلة الجسمانية..... ٢٨٩
- المرحلة التاسعة: في القوة والفعل ٢٩١
- [مقدمة] ٢٩٥
- الفصل الأول: كل حادث زمني فإنه مسوق بقوة الوجود..... ٣٠١
- الفصل الثاني: في استيناف القول في معنى وجود الشيء بالقوة و..... ٣٠٧
- الفصل الثالث: في زيادة توضيح لحدّ الحركة وما تتوقّف عليه ٣١٥
- الفصل الرابع: في انقسام التغير..... ٣٢١
- الفصل الخامس: في مبدأ الحركة ومنتهاها..... ٣٢٧

• نهاية الحكمه - جلد ٢ •

٣٢٩	الفصل السادس: في المسافة.....
٣٣٥	الفصل السابع: في المقولات التي تقع فيها الحركة
٣٤١	الفصل الثامن: في تنقيح القول بوقوع الحركة في مقولة الجوهر، و.....
٣٥٥	الفصل التاسع: في موضوع الحركة.....
٣٦٥	الفصل العاشر: في فاعل الحركة وهو المحرّك.....
٣٦٩	الفصل الحادي عشر: في الزمان.....
٣٧٥	الفصل الثاني عشر: في معنى السرعة والبطء.....
٣٧٩	الفصل الثالث عشر: في السكون.....
٣٨١	الفصل الرابع عشر: في انقسامات الحركة.....
٣٨٧	فهرس الموضوعات.....